

HET KROMME RIJNGEBIED NU, KWALITEITEN EN PROBLEMEN

Het Kromme Rijngebied is heden ten dage overwegend in agrarisch gebruik, waarbij grasland, boomgaard en bos de belangrijkste bodemgebruiksvormen zijn.

Zowel langs de rand van de Utrechtse Heuvelrug als langs de Kromme Rijn en de Langbroekerwetering komen kastelen en buitenhuizen voor met bijbehorende park- en landgoedbebossingen. Een groot aantal van deze terreinen is beschermd als natuurgebied.

De stad Utrecht vormt de grootste bevolkingsconcentratie in de nabijheid; langs de rand van de Utrechtse Heuvelrug komt een reeks dorpen voor waaronder Zeist en Driebergen. In het gebied ligt een aantal oorspronkelijk agrarische dorpen dat nu een duidelijke woonfunctie erbij heeft verkregen. Het gebied wordt doorsneden door de snelweg Utrecht-Arnhem (A12) en door de spoorwegverbindingen Utrecht-Arnhem en Utrecht-'s Hertogenbosch.

Kwaliteiten

De kwaliteiten die het Kromme Rijngebied kent, zijn te danken aan verschillende factoren. Dit zijn onder andere:

- de vrij geïsoleerde ligging van met name het oostelijk deel van het gebied, waar de Langbroekerwetering, de Rijn en het Amsterdam-Rijnkanaal oorzaak van zijn;
- de aanwezigheid van een groot aantal kastelen en buitenhuizen met bijbehorende park- en landgoedbebossingen;
- het voorkomen van een geleidelijke overgang van de drogere zandgronden naar de nattere kleigronden. Dit tezamen met het voorkomen van bos en relatieve rust biedt mogelijkheden voor een rijke en gevarieerde flora en fauna;
- de specifieke wijze waarop het gebied is ontgon-

nen en als woongebied in gebruik is genomen, waardoor verschillende occupatievormen en kavelstructuren zijn te onderscheiden;

- de aard en gevarieerdheid van het bodemgebruik. Deze kwaliteiten hebben ertoe geleid dat bij verschillende studies als conclusie naar voren is gekomen, dat het accent zou moeten liggen op instandhouding van natuurlijke en landschappelijke waarden van het gebied en dat bestuurlijke beslissingen en maatregelen hierop dienen te worden afgestemd. De aanweziging als mogelijk nationaal landschap betekent dat deze doelstelling ook door de nationale overheid gehanteerd wordt.

Dus een streven naar behoud.

Problemen

Dit streven is echter, gezien de huidige ontwikkelingen in het gebied, niet een zo vanzelfsprekende zaak. Vonden tot voor enige tientallen jaren terug de ontwikkelingen plaats op basis van de verschillen in ruimtelijke structuur in parallel lopende zones evenwijdig aan de rand van de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn, nu vinden ontwikkelingen (wonen, werken, verkeer, recreatie) plaats vanuit het sterk verstedelijkte westen en wordt slechts ten dele rekening gehouden met de opbouw van het gebied en de samenhang, waardoor de kwaliteit in ecologische en visueel-ruimtelijke zin wordt aangetast.

Daarnaast is sprake van modernisering en rationalisering van de landbouw. Dit heeft onder meer tot gevolg dat het landschap opener wordt. Kavelbeplanting en hoogstamboomgaarden verdwijnen. Door de algemene intensivering van het grondgebruik neemt de betekenis voor flora en fauna af.

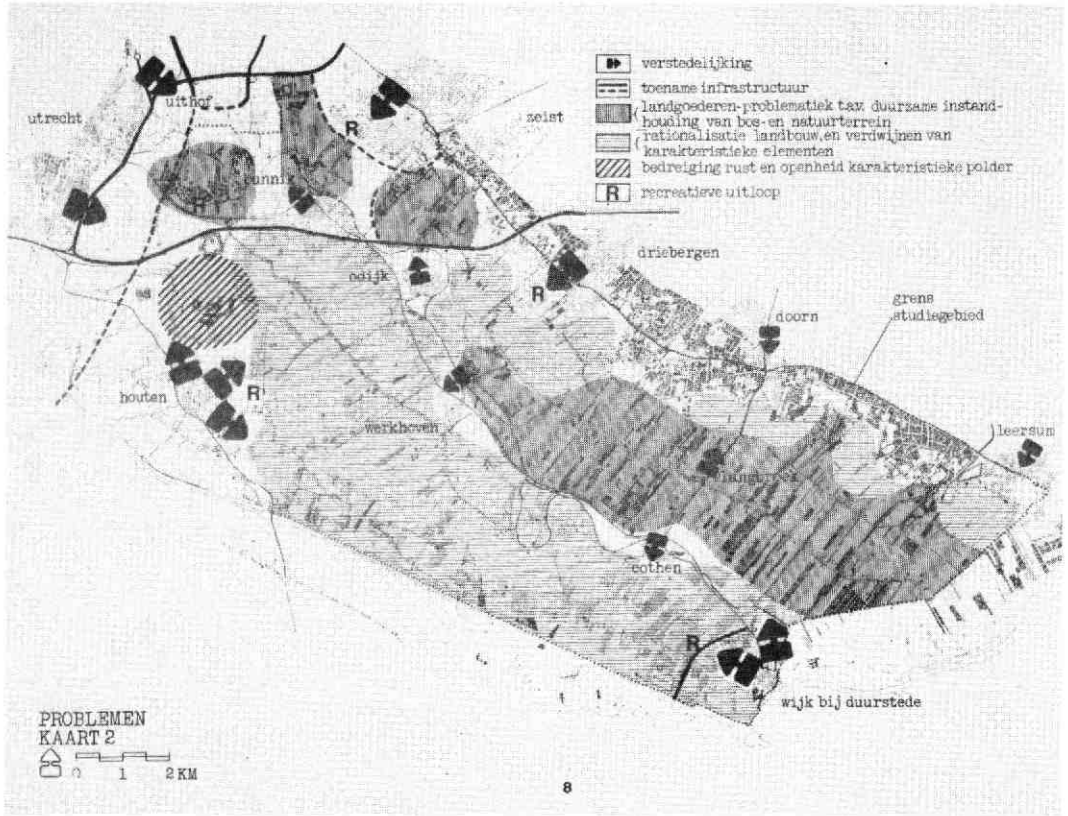
Ten slotte is er de zorgelijke financieel-economische situatie voor de bos(landgoed)-eigenaren waardoor

afb. 1. De Kromme Rijn.

afb. 2. De Langbroekerwetering.

afb. 3. Problemen.

de duurzame instandhouding van het bos niet gewaarborgd is.

Al enige jaren is er echter ook sprake van een afname van bepaalde ontwikkelingen. Dit is bijvoorbeeld duidelijk te zien aan een vergelijking van het streekplan Utrecht 1984 en het provinciaal wegenplan 1980 met de plannen van een tien jaar terug: een aantal wegen is van de kaart geschrapt en het woningbouwbeleid is gericht op afbouwen en stabilisatie van het inwonerstal. (Alleen Houten is als groeikern aangewezen en zal tot 25.000, mogelijk tot 60.000 inwoners uitgroeien). Daarnaast zijn verschillende subsidies voor rooien van hakhout en hoogstamboomgaarden weer ingetrokken. Ondanks deze verschuivingen in het beleid blijft er sprake van bepaalde ontwikkelingen in technisch-economische en maatschappelijke zin.

De vraag is nu in hoeverre tegemoet gekomen kan en moet worden aan de wens van behoud van landschappelijke waarden en welke consequenties dit onder andere heeft voor het beleid ten aanzien van te nemen maatregelen.

Voorstellen voor ruimtelijke oplossingen van de problemen

Voor het gebied van de Kromme Rijn en de Langbroekerwetering zou de reeks van landschappelijke ver-

schillen tussen de Heuvelrug en het Amsterdam-Rijnkanaal zoveel mogelijk de basis moeten vormen voor de verdere ontwikkelingen en inrichting van het landschap. De actuele waarde, tot uiting komend in de veelheid en verscheidenheid van landschapsvormen en de biologische rijkdom is groot; de potentiële waarde met name ten aanzien van het verder ontwikkelen of herstellen van de biologische rijkdom is eveneens groot, vooral waar sprake is van de gradiënt van hoger gelegen zandgronden naar de lager liggende kleigronden.

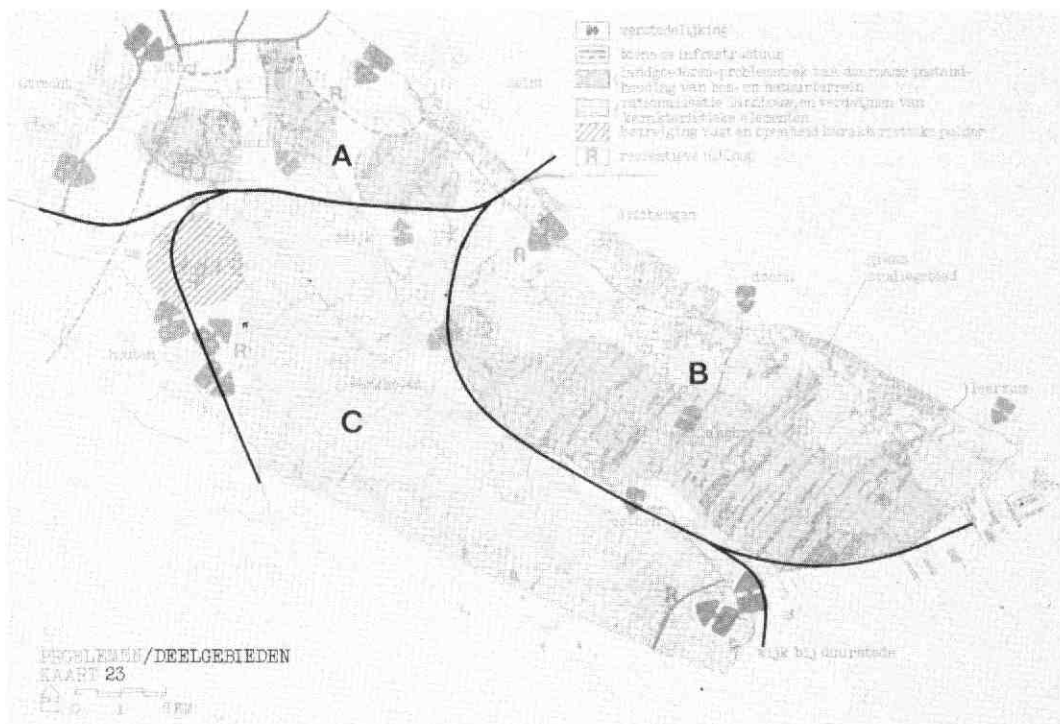
De actuele waarde zou gehandhaafd dienen te blijven, de potentiële waarde zou meer tot uiting moeten worden gebracht. Bijvoorbeeld door bosaanplant of gericht beheer.

Dit uiteraard in goede samenhang met de maatschappelijke functies die het gebied heeft te vervullen.

Globaal zijn drie gebieden te onderscheiden met elk een specifieke problematiek. Deze gebieden zijn:

- A. „Gebied onder Zeist en de Amelisweerden“. Het gebied ingesloten tussen de rijkswegen A12, A27, A28, de bebouwing van Zeist, Bunnik en de Uithof;
- B. „Het landgoederengebied van Langbroek“ (met een uitloop naar het gebied onder Zeist) tussen de Kromme Rijn en de Heuvelrugrand;

afb. 4. Deelgebieden.

C. „Het Kromme Rijngebied“ tussen de Kromme Rijn, het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorweg Utrecht-Culemborg.

ad A. *Het gebied onder Zeist en de Amelisweerden*
De actuele en potentiële vegetatiekundige waarde ten aanzien van natuurwetenschappelijke kwaliteit is hier het grootst van het hele Kromme Rijn- en Langbroekergebied.

De bedreigingen zijn echter groot. Het gebied heeft aan de randen te maken met:

- bouwactiviteiten: nieuwbouw universiteit, woningbouw en ziekenhuis in de Uithof; woningbouw in Zeist-West. De bevolking aan de randen neemt dus toe;
- wegeaanleg: plannen voor T 47 (S8), T 35 en aanleg A 27;
- recreatie: huidige overdruk op de Amelisweerden

afb. 5. Woningbouw in Zeist-west.

en Rhijnauwen; uitloop gebied voor de bevolking van Zeist, de Uithof en Bunnik.

Het gebied verstedelijkt. Waarschijnlijk zouden ontwikkelingen t.a.v. wonen, verkeer, recreatie al veel verder zijn geweest als het gebied niet zo'n grote natuurwetenschappelijke betekenis had en heeft. Echter de situatie is zodanig dat iedere verdere ingreep ook nieuwe ontwikkelingen in gang zal zetten. Bijvoorbeeld: mogelijk aanleg van de T 47 en T 35 betekent een verkeersverbinding tussen R 12 en R 28 en zal dus een verkeersaantrekkende werking hebben. Een dergelijke weg zal weer aanleiding zijn tot nieuwe activiteiten, zeker op iets langere termijn.

Momenteel is het beleid t.a.v. het gebied grenzend aan Zeist-west onduidelijk. Bewoners uit deze wijk kunnen het gebied niet in; het is niet ontsloten vanwege de natuurwaarden. Tegelijkertijd wordt het agrarisch gebied nauwelijks beperkingen opgelegd. Er zal, kortom, gekozen moeten worden welke kwaliteit, maar ook welk gebruik men hier voor de toekomst wil.

Voorstellen:

- De huidige kwaliteit zal alleen gehandhaafd kunnen worden als grootse ingrepen niet meer plaatsvinden en met name de T 47*) niet zal worden aangelegd evenals de T 35.
- Te denken valt aan een bosaanleg langs de Kromme Rijn tussen Bunnik, Zeist en de Uithof. Dit zou de natuurlijke mogelijkheden kunnen verhogen en het gebied minder kwetsbaar maken voor recreatie.
- De ontsluiting van het gebied zal zorgvuldig moeten gebeuren; geen directe ontsluiting vanuit de woonwijken.
- Wat betreft de recreatie zal de druk op de Amelisweerden niet verder mogen toenemen, maar eerder teruggebracht moeten worden. Voor het afleiden van de recreatiedruk bieden Groenraven en Mereveld ruimte en andere mogelijkheden zodat het specifieke karakter van de Amelisweerden behouden kan blijven.

ad B. Het landgoederengebied van Langbroek en Zeist

De aanwezigheid van bossen op de gradiënt van zand naar klei en van bossen op de klei, het voorkomen van verschillende bostypen, het jarenlange continue beheer en de aard van de landbouwbedrijfsvoering zorgden ervoor dat het gebied nu van een grote natuurwetenschappelijke betekenis is. Het landschap draagt mede hierdoor een heel eigen karakter. Het gebied staat geen grootse ingrepen te wachten maar ook hier zijn er bedreigingen voor het voortbestaan van de kwaliteit. Deze zijn:

- zorgelijke financieel-economische positie van veel landgoedeigenaren en andere particuliere bosbezitters. Dit zou een verdere versnippering van eigendommen kunnen betekenen (door verkoop) en het continue beheer zou in gevaar kunnen komen;
- ook de aard van de landbouwkundige bedrijfsvoering wordt voor een deel bepaald door de landgoedsituatie. Er hebben weinig modernisering plaatsgevonden;
- het hakhout wordt bedreigd door o.a. ontginning en doorplanting met populieren;
- toename van recreatie-activiteiten zou de natuurwetenschappelijke en visueel landschappelijke kwaliteit kunnen aantasten.

Voorstellen:

- Activiteiten in de hele zone tussen de Heuvelrug en de Kromme Rijn zouden blijvend rekening moeten houden met de actuele en potentiële natuurlijke rijkdom en het karakteristieke beeld. Dit betekent zowel beperkingen (of aangepaste vormen) voor het wonen, verkeer en de recreatie als voor de landbouw.
- Nader onderzoek is wenselijk naar de relatie: landbouw-bosbouw-natuurbeheer op de landgoederen om tijdig de ontwikkelingen in de gaten te hebben zodat zo nodig aan oplossingen van ontstane problemen gewerkt kan worden.
- Alleen extensieve vormen van recreatie (wandelen, fietsen e.d.) kunnen worden toegelaten en dan

afb. 6. Extensieve recreatie: vissen langs de Kromme Rijn.

afb. 7. Boomgaarden tussen Cothen en Wijk bij Duurstede.

nog in beperkte mate. De kern van het gebied, waar nu een concentratie van niet opengestelde landgoederen ligt zou blijvend als z.g. „rustgebied” moeten fungeren.

- De toegankelijkheid voor recreatie-otogebruik dient te worden geweerd, dat wil zeggen: gedeeltelijk afsluiten van wegen; weinig extra parkeeractiviteiten; geen uitgezette autoroutes door het gebied; opvang recreanten in en aan de rand van de eigen bewoningskernen.
- Inrichting van een groenzone tussen de nieuwbouw van Driebergen en het buitengebied zodanig dat de langgerekte kavelstructuur herkenbaar blijft.
- Aanleg van bos waar grotere eenheden gewenst

zijn en waar uit visueel oogpunt verdichting op zijn plaats is.

ad C. *Het gebied tussen de Kromme Rijn en het Amsterdam-Rijnkanaal*

Een belangrijk visueel landschappelijk probleem hier is het verdwijnen van de hoogstamboomgaarden, waardoor het gebied opener wordt en de karakteristieke verschillen tussen de stroomruggen en kommen vervagen. Voordat op grote schaal boomgaarden in dit gebied voorkwamen, werd dit verschil benadrukt door de akkers op de ruggen en weilanden en griend in de kommen. Nu komen naast boomgaarden voornamelijk weidegronden voor en enkele maïspcelen.

POPULIER

afb. 8. Populieren accentueren het bebouwingslint de Wijkersloot.

afb. 9. Polder Vechter- en Oudwulverbroek

Een bedreiging vormt de bouw van Groot Houten in de polder Vechter- en Oudwulverbroek. Deze polder is van oudsher nat en onbebouwd. Het is een weidestreekgebied.

Groot Houten zal een toename van recreatieve druk betekenen in dit deel van het Kromme Rijngebied. De mogelijkheden: bos, vrijliggende wandel- en fietspaden zijn echter gering.

Voorstellen:

- Om de druk op het landschappelijk aantrekkelijk maar kwetsbare Langbroekergebied laag te houden is het gewenst voorzieningen te treffen in de nabijheid van de bebouwing aan de oost/zuidoostzijde van Groot Houten.
- Aanplant van bos op de stroomruggen ten behoeve van houtproductie en recreatie (omgeving Houten, Wijk bij Duurstede). Hierbij wordt vooral gedacht aan meer hoogwaardige bostypen; met name de plakken waar de potentiële ecologische waarde groot is.
- Het beplanten van wegen, bewoningslinten en erven van boerderijen op de stroomruggen kan het stroomruggen karakter enigszins benadrukken en schept een relatief kleinschalige woonomgeving.
- Handhaven van de onbebouwde ruimte van de polder Vechter- en Oudwulverbroek. Zo mogelijk niet bebouwen en geen intensief-recreatieve voorzieningen. Het grootschalige populierenbos accentueert hier de kom t.o.v. zijn omgeving.

Deze beknopte voorstellen**) betreffen maatregelen op het terrein van zowel inrichting als bestemming en beheer. Momenteel wordt door samenwerking van de verschillende gemeenten gestart met het opstellen van een landschapbeleidsplan voor een deel van het gebied waarbij de verschillende voorstellen verder uitgewerkt zullen worden en mogelijk tot concrete maatregelen leiden! Een en ander kost veel inzet en geld, maar is ook een kwestie van tijd.

De tijd is een belangrijke factor geweest in het ontstaan van dit zo waardevolle landschap. Daarom zal er gestreefd worden naar lange termijn oplossingen voor de problemen die het Kromme Rijngebied bedreigen. Duurzaamheid en continuïteit dienen daarbij waarborgd te zijn.

Staatsbosbeheer
Utrecht

E. N. te Boekhorst-Maren

Noten

*) Voorlopig wordt de T 47 door de gemeente Zeist niet aangelegd.

**) De voorstellen zijn opgesteld in het kader van een studie van het Staatsbosbeheer: „Het landschap van de Kromme Rijn en de Langbroeker Wetering - advies voor de toekomstige landschappelijke structuur”, Utrecht 1981.